

Uchwała z dnia 6 czerwca 2007 r., III CZP 56/07

Sędzia SN Iwona Koper (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Grzegorz Misiurek

Sędzia SN Zbigniew Strus

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa "T.S." sp. z o.o. w W. przeciwko Dariuszowi Z. i "L.", sp. z o.o. w W. o wyłączenie wspólnika, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 6 czerwca 2007 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Warszawie postanowieniem z dnia 26 lutego 2007 r.:

"Czy sprawa o wyłączenie wspólnika (art. 266 k.s.h.) jest sprawą o prawo majątkowe?"

podjął uchwałę:

Sprawa o wyłączenie wspólnika ze spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 266 k.s.h.) jest sprawą o prawa majątkowe.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w Warszawie, rozpoznając apelację powoda od wyroku Sądu Rejonowego dla m. st. Warszawy oddalającego powództwo w sprawie o wyłączenie wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 266 k.s.h.), powziął wątpliwość co do majątkowego lub niemajątkowego charakteru sprawy i ewentualnej nieważności postępowania (art. 378 § 1 k.p.c.) z powodu rozpatrzenia sprawy przez sąd niewłaściwy rzeczowo (art. 379 pkt 6 k.p.c.).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W postanowieniu z dnia 8 października 1997 r., II CZ 108/97 (OSNC 1998, nr 4, poz. 57) Sąd Najwyższy stwierdził, że sprawa o wyłączenie wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością należy do kategorii spraw o prawa majątkowe. Uznał, że zarówno treść żądania powoda, jak i okoliczności przytaczane na uzasadnienie żądania, a także oczekiwane przez powoda korzyści, jednoznacznie

przesądzać, że zgłoszone roszczenie jest przejawem prawa majątkowego; powód zmierza do zapewnienia prawidłowości funkcjonowania spółki i osiągnięcia założonego celu gospodarczego, który niewątpliwie należy do kategorii spraw majątkowych.

Odmienny pogląd wyraził Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 3 grudnia 2002 r., I CZ 163/02 (OSP 2004, nr 5, poz. 60), wskazując, że o majątkowym bądź niemajątkowym charakterze prawa, którego dotyczy roszczenie, decyduje majątkowy lub niemajątkowy charakter dobra, którego ochrony się domaga. Jeżeli oczekiwania powoda skierowane są na zaspokojenie bezpośrednio interesu ekonomicznego, to sprawa dotyczy praw majątkowych, jeżeli natomiast zamiarem powoda jest ukształtowanie stosunków osobistych pomiędzy członkami określonej wspólnoty prawnej, to roszczenie ma charakter niemajątkowy, bo nie zmierza do bezpośredniego skutku ekonomicznego. Również wtedy, gdy uwzględnienie roszczenia pociąga za sobą w dalszej kolejności skutki majątkowe, ma charakter niemajątkowy, ponieważ skutki majątkowe będące następstwem ukształtowania przez sąd statusu powoda lub stosunków interpersonalnych we wspólnocie korporacyjnej nie mają w tym zakresie znaczenia. O majątkowym charakterze prawa, którego realizacji w rozpoznawanej przez Sąd Najwyższy sprawie służył art. 280 k.h., nie świadczyła okoliczność, że w myśl art. 280 § 3 k.h. udziały wspólnika wyłączonego musiały być przejęte przez wspólników lub osoby trzecie, w związku z czym można było stosunkowo łatwo określić w takiej sprawie wartość przedmiotu sporu. Żądanie wyłączenia wspólnika nie ma na celu przejęcia udziałów wspólnika wyłączonego, lecz zmianę składu osobowego spółki. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, oprócz niewątpliwie wiodącego czynnika kapitałowego, charakteryzuje się mocnymi elementami osobowymi. Sprawia to, że jej cel realizowany jest nie tylko za pomocą poczynań zmierzających bezpośrednio do efektów ekonomicznych, ale także działań, które tylko pośrednio oddziałują na interes ekonomiczny spółki, natomiast bezpośrednio wywołują skutki niedające się wyrazić w kategoriach ekonomicznych. Wspólnik spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, żądający wyłączenia innego wspólnika, domaga się ukształtowania innego składu osobowego spółki; występuje o ochronę dobra prawnego, jakim jest podmiotowość spółki w jej elementach osobowych.

Przedstawiona rozbieżność poglądów występuje także w doktrynie. Pogląd opowiadający się bezpośrednio za majątkowym charakterem roszczenia o

wyłączenie wspólnika w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością wskazuje na ścisły związek stosunku członkostwa z przysługującym wspólnikowi udziałem, który jest prawem majątkowym; wyznacza zakres praw i obowiązków wspólnika w spółce. Znaczna część doktryny opowiada się pośrednio za majątkowym charakterem tego roszczenia przez wskazanie jako właściwego do rozpoznania takiej sprawy sądu okręgowego lub rejonowego w zależności od wartości przedmiotu sprawy. Liczne są także wypowiedzi na rzecz niemajątkowego charakteru takiej sprawy

Omawiając poglądy doktryny, przywołać trzeba krytykę stanowiska Sądu Najwyższego o niemajątkowym charakterze sprawy o wyłączenie wspólnika w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością. W wypowiedzi tej, nawiązującej do motywów postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2002 r., I CZ 163/02, wskazano, że w doktrynie prawa cywilnego zdecydowanie przeważa stanowisko, iż majątkowe prawa podmiotowe są uwarunkowane obiektywnym interesem ekonomicznym uprawnionego, a przedmiot stosunku prawnego ma dla klasyfikacji praw podmiotowych znaczenie pomocnicze. Roszczenie procesowe ma charakter majątkowy, jeżeli zmierza do realizacji prawa lub uprawnienia mającego bezpośredni wpływ na stosunki majątkowe stron. Przepisy o wyłączeniu wspólnika mają na celu ochronę interesów ekonomicznych wspólników, gdy wskutek zachowania innego wspólnika mógłby ucierpieć ich interes majątkowy. Typowym celem usunięcia wspólnika jest ochrona praw udziałowych pozostałych wspólników. Podział na spółki osobowe i kapitałowe, jak również elementy osobowe w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, do których nawiązał Sąd Najwyższy, nie pozostają w związku z podziałem praw podmiotowych na majątkowe i niemajątkowe. Komponenty kapitałowe i osobowe w spółkach handlowych są wyróżniane na podstawie kryterium roli, jaką odgrywa kapitał lub czynnik personalny przy realizacji celu spółki i jej działalności w ramach uzgodnionego przez wspólników (akcjonariuszy) przedmiotu przedsiębiorstwa. W spółkach osobowych decydującą rolę przypisuje się wspólnikom (np. ich kwalifikacjom, zamożności i innym cechom), natomiast w spółkach kapitałowych czynnikowi kapitałowemu, jednakże również spółki osobowe są organizacjami powołanymi do prowadzenia działalności gospodarczej, a regulacja ustawowa tzw. elementów osobowych nie ma nic wspólnego z niemajątkowym charakterem uprawnień wspólników. Obecność elementów osobowych w spółce z ograniczoną

odpowiedzialnością nie ma znaczenia dla kwalifikacji praw wspólników jako uprawnień majątkowych lub niemajątkowych.

Sformułowane w ramach przytoczonej wypowiedzi tezy należy podzielić, przychylając się do wniosku, że dowodzą one majątkowego charakteru roszczenia o wyłączenie wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Do przyjęcia tego kierunku rozstrzygnięcia skłania wzgląd na istotę spółki z ograniczoną odpowiedzialnością jako spółki kapitałowej (art. 4 § 1 pkt 2 k.s.h.). Oznacza to prymat kapitału (środków majątkowych) nad wspólnikami (zrzeszeniem osób), czego dobitnym wyrazem jest to, że przy podejmowaniu decyzji zasadnicze znaczenie ma nie liczba głosujących wspólników, lecz wielkość kapitału reprezentowanego przez wspólników opowiadających się za określoną decyzją. Niezależnie od silnych elementów kapitałowych zbliżających spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością do spółki akcyjnej, można w niej wyodrębnić pewne znaczące elementy osobowe, które jednak ze względu na jej kapitałowy charakter pozostają na drugim planie (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 1996 r., II CKU 38/96, OSP 1997, nr 6, poz. 117, i z dnia 5 marca 1996 r., II CRN 25/96, "Prokuratura i Prawo" Orzecznictwo 1996, nr 7-8, poz. 38).

Normatywny charakter spółki z ograniczoną odpowiedzialnością jako spółki kapitałowej wyraża się w bezwzględным obowiązku wniesienia przez każdego wspólnika wkładów na pokrycie obejmowanych przez niego udziałów. Obowiązek ten nie jest w żaden sposób związany z przedmiotem działalności spółki; brak zarobkowego charakteru spółki (nieprowadzenie przedsiębiorstwa), czy wręcz brak jakiegokolwiek celu gospodarczego nie wyklucza obowiązku wniesienia wkładu przez wspólnika.

Majątkowy charakter członkostwa w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością podkreśla również art. 163 pkt 2 k.s.h., stanowiący, że do powstania takiej spółki niezbędne jest wniesienie przez wspólników wkładów na pokrycie całego kapitału zakładowego, a w razie objęcia udziału za cenę wyższą od wartości nominalnej także wniesienie nadwyżki. Można więc twierdzić, że dopóki wspólnik nie wniesie wkładu, dopóty nie może być uznany za wspólnika.

Argumentów przemawiających za majątkowym charakterem roszczenia o wyłączenie wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością dostarcza analiza art. 266 k.s.h., który – jak wskazywano już na tle będącego jego odpowiednikiem art. 280 k.h. – jest zarówno przepisem „osobowym”, jak i „kapitałowym”. Oddaje on

charakter prawny spółki z ograniczoną odpowiedzialnością jako spółki kapitałowej o silnych elementach osobowych. „Osobowa” natura tego przepisu przejawia się w tym, że jeżeli zostanie zerwana więź pomiędzy wspólnikiem a pozostałymi wspólnikami, co przekreśli szanse na ich współdziałanie w dążeniu do realizacji celu spółki, wówczas prawo przewiduje możliwość wyłączenia wspólnika i przywrócenie możliwości współdziałania w spółce. "Kapitałowy" charakter przepisu przejawia się w tym, że o wyłączeniu wspólnika decyduje zaangażowanie kapitałowe wspólników.

Na majątkowy charakter sprawy o wyłączenia wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością wskazuje zakres wyrokowania sądu. W wyroku uwzględniającym powództwo sąd, orzekając o wyłączeniu wspólnika (art. 266 § 1 k.s.h.), musi orzec także o osobach przejmujących jego udziały (art. 266 § 3 zdanie pierwsze k.s.h.), o ustaleniu rzeczywistej ceny, za którą udziały te mają być przejęte (art. 266 § 3 zdanie drugie k.s.h.), oraz o terminie, w którym ma nastąpić zapłata za udziały (art. 267 § 1 zdanie pierwsze k.s.h.). Przedmiotem badania sądu jest więc nie tylko istnienie przesłanek do wyłączenia wspólnika (które mogą mieć zarówno charakter majątkowy, jak i niemajątkowy), ale także obligatoryjnie wartość udziałów. Skutek wyłączenia wspólnika ustawa wiąże z zapłatą za przejmowane udziały (art. 267 § 1 zdanie drugie), a więc z czynnością o charakterze czysto majątkowym.

Skutkiem wyłączenia wspólnika jest ustanie praw członkowskich wyłączonego, który przestaje być wspólnikiem, a więc przestają mu przysługiwać prawa związane z udziałem jaki posiadał, a który utracił. Ustanie praw do udziału powoduje zerwanie więzi majątkowej między wspólnikiem a spółką, która była inkorporowana w prawach do tego udziału. Podstawową konsekwencją orzeczenia o wyłączeniu jest przejęcie przez pozostałych wspólników lub osoby trzecie wszystkich udziałów wspólnika przysługujących mu z tytułu uczestnictwa w spółce. Przedmiotem sprawy jest zatem pozbawienie majątku, jakim są udziały z równoczesną zapłatą ich rzeczywistej wartości.

W przedstawionym stanie rzeczy uzasadniony jest wniosek, że pozew o wyłączenie wspólnika jest żądaniem ukształtowania stosunku prawnego, którego przedmiotem jest prawo majątkowe w postaci udziałów jako całości.

Z tych względów orzeczono, jak w uchwale.

